Максим Федоренко

*аспірант Гуманітарного інституту Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського, м. Київ, Україна,
e-mail: lermont98@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4392-7124>*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ (ЦИВІЛЬНОЮ) СЛУЖБОЮ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ В XXI СТ.

Анотація. У публікації розкривається питання щодо генезису та еволюції публічної служби та її різновидів з найдавніших часів до сьогодення, а також встановлюються, аналізуються та характеризуються основні тенденції розвитку системи управління державною службою в Україні та Польщі в XXI ст. Відзначається, у кін. XVIII ст., державна служба перестала бути привілеєм, що дарує чи продає монарх, і трансформувалась в конституційне право громадян на управління державними справами, що забезпечується через право рівного доступу до державної (публічної) служби. Це право закріпилося спочатку в конституціях держав Європи і Америки, а після Другої світової війни у конституціях інших держав світу, Загальній декларації прав людини, інших міжнародних договорах і документах.

Наголошується на спорідненості умов і історії інституту державної (цивільної) служби в Україні та Польщі та наводиться авторська періодизація генезису та еволюціонування системи управління публічною службою у цих державах із найдавніших часів до сьогодення. Аналізуються та систематизуються тенденції розвитку права на рівний доступ до державної (публічної) служби, механізмів формування державної кадрової політики, а також системи управління державною службою у XXI ст.

Ключові слова: публічна служба, державна служба в Україні, цивільна служба в Польщі, адміністративний режим державної (публічної) служби, система управління державною службою, генезис системи управління державною (публічною) службою, тенденції розвитку державної (публічної) служби.

Maksym Fedorenko

*Graduate student of the Humanities Institute of the Tavriya National University
named after V.I. Vernadskoho, Kyiv, Ukraine,
e-mail: lermont98@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4392-7124>*

MAIN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE (CIVIL) SERVICE IN UKRAINE AND POLAND IN THE XXI ST.

Abstract. The publication reveals the question of the genesis and evolution of public service and its varieties from ancient times to the present, as well as identifies, analyzes and characterizes the main trends in the development of the states service management system in Ukraine and Poland in the XXI century. It is noted in the end. In the XVIII century, the civil service ceased to be a privilege, the monarch gives or sells, and was transformed into the constitutional right of citizens to manage state affairs, provided through the right of equal access to the state (public) service. This right was enshrined first in the constitutions of the states of Europe and America, and after the Second World War in the constitutions of other states of the world, the Universal Declaration of Human Rights, and other international treaties and documents. The relationship of the conditions and history of the institution of state (civil) service in Ukraine and Poland is noted, and the author's periodization of the genesis and evolution of the public service management system in these states from ancient times to the present is given. Trends in the development of the right to equal access to the state (public) service, mechanisms for the formation of state personnel policy, as well as the system of state service management in the XXI century are analyzed and systematized.

Keywords: public service, civil service in Ukraine, civil service in Poland, administrative regime of the state (public) service, public service management system, genesis of the state (public) service management system, development trends of state (public) service.

Постановка проблеми. Праця завжди була важливою сферою життя людини на всіх стадіях її розвитку. Загальновідомою та промовистою залишається написана в 70-х роках XIX століття робота Ф. Енгельса *«Роль праці а процесі перетворення мавпи в людину»*, яка стала складовим розділом праці *«Діалектика природи»*. У ній мислитель зробив висновок, що *«Праця – джерело всілякого багатства ... праця створила саму людину»* [1-16; 1, с. 134].

Добре відомою економістам, історикам, соціологам і правникам залишається й теорія поділу праці, вперше обґрунтована А. Смітом в його роботі *«Дослідження про природу та причини багатства народів»*. У ній мислитель доводить, що розподіл праці та поглиблення спеціалізації працівників сприяли суспільному прогресу, розвитку суспільств і держав. Зокрема, А. Сміт іще в кін. XVIII ст. стверджував, що: *«Найбільш важливі удосконалення в виробничій силі праці, і значна частина мистецтва, швидкості й розторопності в праці, або в її використанні викликані, з усією ймовірністю, розподіленням праці»* [12, с. 97].

Процеси подальшої диференціації та спеціалізації праці тривають і в XXI ст. У XXI ст. учені стверджують про т.з «четвертий поділ праці» та виокремлення «креативного класу» працівників, задіяних у створенні та

просуванні інноваційних технологій, у першу чергу, ІТ-технологій.

За тисячі років змінилася й парадигма праці в житті людини. Якщо в Східних деспотіях, державах і полісах Античності та феодальних державах праця була не лише засобом для існування, а й повинністю рабів, кріпаків і іншого залежного населення, то після хвилі революцій і війн за незалежність, право на працю й справедливу винагороду за неї почали закріплюватися в перших конституціях кінця 18 ст. – поч. 19 ст. Саме захист трудових прав став основним гаслом хвилі соціалістичних революцій поч. 20 ст. в Росії, Німеччині, Угорщині й інших державах.

У 20 ст. право на працю отримало своє втілення не лише в національних конституціях, а і в міжнародних актах, що посилили гарантії прав людини. Зокрема, ст. 23 Загальної декларації прав людини в 1948 році визначила: *«Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття»* [3].

Це положення Загальної декларації отримало свій розвиток у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року. Зокрема, ст. 6 цього Пакту засвідчила визнання державами-учасниками права на працю, що включає *«... право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права»* [4].

Розвиваючи вчення А. Сміта, Г. де Молінарі пішов далі. Окрім розподілу праці в землеробстві, ремісництві та промисловості, обґрунтовує й формування спеціальної групи працівників – тих, що займаються промислами для задоволення розумових і культурних потреб людини, а також для задоволення безпеки суспільства. До цього розряду учений відносить: *«викладання, літературу, витончені мистецтва, богослужіння, управління та поліцію»* [5, с. 47]. Таким чином, одним із спеціалізованих видів праці, починаючи з найдавніших часів, є державна (цивільна) служба, яка передбачає здійснення спеціально підготовленими працівниками основних функцій і повноважень держави.

Разом із тим, в політико-правових і соціально-економічних умовах сьогодення державна (цивільна) служба в Україні, Польщі та більшості інших держав світу, змінює свій сенс під впливом множини глобальних трендів, які формують тенденції розвитку та трансформації систем управління державною службою в першій чверті XXI ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика становлення державної служби в Україні залишається предметом уваги істориків, правознавців і фахівців з державного управління. Серед ґрунтовних досліджень цієї проблематики слід виділити фундаментальну наукову роботу *«Історія державної служби в Україні»* [6], а також наукові дослідження А. Малюги [7], В. Федоренка [8] та автора цієї публікації [8-9].

Разом з тим, слід зазначити, що тенденції подальшого розвитку системи управління публічною (державною) службою в Україні та Польщі в контексті

диджиталізації та протидії пандемії коронавірусу COVID-19, не отримала на сьогодні належної уваги у наукових публікаціях.

Мета статті - дослідження полягає в виявленні, аналізі та систематизації ключових тенденцій розвитку систем управління державною службою в Україні, Республіці Польща та інших європейських державах.

Виклад основного матеріалу. Становлення державної (цивільної, публічної) служби виникає з утворенням самих держав, у яких уже сформовано чіткий публічно-світський компонент влади монарха (фараона, короля, базилевса, царя тощо). Появі державних службовців і апаратів управління державною службою в їх звичному для нас вигляді передувало виникнення теократичних деспотій Стародавнього Сходу – Шумеру й Аккаду, Вавилону, Єгипту, Мідії, Фінікії та ін. [9, с. 173].

На поч. XX ст. Л. Ольшевський писав, що саме у прадавні часи «... виникає механізм релігійних культів, - стан чиновників, які є служителями релігії, витлумачують волю Вищої істоти на зрозумілу людям земну мову. У цю епоху законом вважається лише те, що узгоджується з волею цієї Вищої істоти, яка доведена до людей через її посередників» [10]. Тобто, за часів теократичних монархій Давнього Сходу першими публічними службовцями в тогочасних були представники релігійних культів – служителі храмів.

Але жреці та їх слуги були «слугами бога/богів». Служіння державі, а тим більше народові, не входило до їх обов'язків. Власне, у східних деспотіях держав, у їх сучасному значенні, не існувало. Навіть бюрократичний апарат Візантії, культура, права та управлінські традиції якої справили значний вплив на державотворення та правотворення православних держав Східної та Південної Європи, не став прикладом успішної моделі управління державною службою. Зокрема, П. Безобразов століття тому так писав про корпус сановників (чиновників) Візантії: «Дані, які ми маємо про візантійських сановників, не свідчать на їхню користь. Вони загалом уявляються особами своєкорисливими, плазуючими перед монархом, хабарниками і збоченцями» [11, с. 68]. П. Безобразов також яскраво характеризує неефективність і корумпованість чиновників Візантії, зокрема керівників вищої адміністрації знаменитого юриста Трібоніана та фінансиста Йоана Каппадокійського.

Концепт держави почав формуватися в Європі в XI-XIII ст. І важливим складником середньовічної держави був т.з. «двір», який формувався з родової та службової аристократії. Як писав у XIX ст. відомий дослідник державної служби М. Загосін, «Найбільш повний розвиток кола осіб службових ми знаходимо уже в державі. Тут, як їх кількість, так і характер їх діяльності, значно примножуються. Поряд з іншими класами населення, виокремлюється особливий клас урядовців, наділених державною владою ...» [12, с. 7].

Генезис і еволюціонування державної (публічної) служби в Україні та Польщі найбільш рельєфно можна періодизувати з огляду на трансформації: а) право громадян на рівний доступ до державної служби; б) місії та статусу державного службовця; в) системи управління державною службою. У тому числі, й в умовах воєн, революцій, надзвичайних станів, пандемій тощо [13].

Щодо останнього критерію, то нами попередньо було досліджено та обґрунтовано наступну періодизацію становлення та розвитку системи управління державною службою в Україні та Польщі: *перший період* (IX ст. – XIII ст.) – утвердження системи управління державною службою в Київському та Польському князівствах; *другий період* (XIII ст. – XIV ст.) – занепад інститутів державності в Київському князівстві за часів Орди, розвиток Галицько-Волинського князівства і утворення Великого Князівства Литовського, в якому була започаткована феодално-васальна модель управління державною службою; *третій період* (XIV ст. – XVIII ст.) – становлення та розвиток управління державною службою за часів утворення Литовсько-Польської унії, а з 1569 р., після Люблінської унії – Речі Посполитої, а також утвердження феномену Козацької держави та закріплення основ публічної (козацької) служби у Конституції Пилипа Орлика 1710 р.; *четвертий період* (XVIII ст. поч. XX ст.) – перебування Українських і Польських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперії та насадження аристократичних і дискримінаційних щодо українського та польського народів відповідно систем управління державною службою, заснованих на законодавстві відповідних метрополій; *п'ятий період* (поч. XX ст. – сер. XX ст.) – утвердження модерних інститутів державної служби і національних систем управління державною службою за доби національно-визвольних змагань Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки 1917-1922 та за часів відродження II Речі Посполитої в Польщі (1918-1939 рр.); *шостий період* (перша пол. XX ст. – кін. XX ст.) – запровадження радянської державно-партійної системи управління публічною службою в Україні (1922 р.) та запровадження комуністичної моделі публічної служби у Польській Народній Республіці (*Polska Rzeczpospolita Ludowa*) після Другої світової війни (1944 р.); *сьомий період* (кін. XX ст. – поч. XXI ст.) – відродження національних систем управління державною службою після «оксамитової революції» 1989 р. у Польщі і за часів III Речі Посполитої та після проголошення незалежності України в 1991 році; поява перших законів про державну (цивільну) службу в Україні (1993 р.) і Польщі (1996 р.); *восьмий період* (з поч. XXI ст. – до сьогодні) – реформування системи управління державною (цивільною) службою на цінностях Об'єднаної Європи і прийняття нових законів про державну (цивільну) службу в Польщі (2008 р.) і в Україні (2015 р.) та забезпечення їх реалізації [9, с. 184-185].

Разом із тим, XXI ст. сприяло подальшій трансформації державної служби і механізмів управління нею в усьому світі. Цьому сприяли діджиталізація публічно-управлінських правовідносин та інтенсивне переміщення сервісів надання публічних послуг до систем електронної взаємодії відповідних електронних ресурсів. Не менший вплив на розвиток публічної служби справила й глобалізація, яка сприяла вільному переміщенню не лише капіталів і товарів, а й робочої сили, включаючи кадри, які залучаються до всіх видів публічної некомерційної служби. Очевидним вбачається й те, що системи управління державною службою не будуть такими, якими вони були до

пандемії коронавірусу в 2019-2021 рр.

Таким чином, історія становлення та розвитку державної (цивільної) служби, а також чинники, які зумовили

По-перше, починаючи з повалення абсолютизму та утвердження перших конституцій в кін. XVIII ст., державна служба перестала бути привілеєм, що дарує чи продає монарх, і трансформувалась в конституційне право громадян на управління державними справами, що забезпечується через право рівного доступу до державної служби. Це право закріпилося спочатку в національних конституціях, а після Другої світової війни у Загальній декларації прав людини і інших міжнародних договорах і документах.

По-друге, у XXI ст. змінився механізм формування та реалізації державної кадрової політики. На відміну від епохи монархій, де кадрова політика в сфері державної служби була похідною від відомого гасла короля Франції Людовіка XIV «Держава – це я!», державна кадрова політика в конституційних республіках і монархіях є результатом спільного творення держави, народу та громадянського суспільства. А в XXI ст. державна кадрова політика, як на рівні цінностей, так і на рівні процедур, в Україні також отримує помітний вплив з боку міжнародних організацій, зокрема SIGMA.

По-третє, розвиток системи управління державною службою в Україні та Польщі, а також багатьох інших держав світу, все більше набуває антикорупційних аспектів. На відміну від уже згаданого феномену «візантійщини» на державній службі за часів феодалізму, механізми конкурсного відбору на вакантні посади державної (публічної) служби, декларування доходів посадових осіб публічної служби, унормування інституту конфлікту інтересів на публічній службі та запровадження спеціалізованих антикорупційних судів (ВАКС в Україні) утверджують формування негативного ставлення суспільства та держави до корупції на державній службі.

По-четверте, якщо раніше йшлося про реалізацію завдань і функцій держави у формі виконання обов'язків на посадах державної (публічної) служби будь-якого рівня (кар'єрна служба), то в XXI ст. пріоритетом публічної служби є забезпечення ефективного виконання функцій і повноважень державних (публічних) службовців у межах їх компетенції (сервісна служба). Поглиблюється професіоналізація державної служби і її зближення з приватним сектором. Звичним стає алгоритм зміни професії з державної служби на приватний сектор і навпаки упродовж працездатного віку людей.

Відповідні тенденції вплинули в XXI ст. на розвиток і модернізацію систем управління державною (публічною) службою в Україні, Польщі та інших демократичних державах світу. Модерні системи управління державною (цивільною) службою в Україні та Польщі поступово трансформуються із жорстко централізованих адміністративних моделей у гнучкі HR-структури по підборі кадрів у державний сектор, але зі збереженням єдиного центру формування державної кадрової політики у цьому сегменті державного управління.

По-н'яте, попередня тенденція, а також глобалізація й утвердження єдиного європейського адміністративного простору, зумовили наступну: переосмислення сутності та змісту принципу патріотизму на державній службі. У більшості держав-членів ЄС (Бельгія, Німеччина, Франція і ін.) законодавства про публічну службу, особливо про службу в місцевому самоврядуванні, допускає залучення до цього виду праці не лише громадян, а й іноземців. Як правило, це громадяни інших держав-учасниць ЄС, які стало перебувають у державі, або громадяни, які мають множинне громадянство.

Тому, принцип патріотизму на державній (цивільній) службі на сьогодні зазнає зміни, хоча і не втрачає свого значення. Відданість та вірне служіння народові та державі не в усіх випадках передбачає наявність громадянства, як формалізованого правового зв'язку особи і держави. До того ж, служіння державі може виражатись і в менш оціночних категоріях, ніж «вірність». А саме: а) у неухильному дотриманні конституції та законів, інших нормативно-правових актів; в) у виконанні вимог етики публічної служби під час перебування на державній службі; в) у нульовій толерантності до будь-яких виявів корупції; г) сплаті податків і зборів, передбачених чинним законодавством; г) у повазі до символів держави, на службі якої перебуває особа тощо.

По-шосте, стрімкий розвиток у ХХІ ст. ІТ-технологій, запровадження систем електронного документообігу не лише в приватному, а й у державному секторі, сприяли оптимізації управлінських процесів, спрощенню здійснення державними службовцями своїх владних повноважень і надання ними публічних послуг населенню. Очевидним трендом 2020-2021 рр. в Україні стала діджиталізація публічних послуг, які надаються органами державної влади, державними підприємствами, установами і організаціями. Відповідні тенденції отримали свій законодавчий розвиток і закріплення у законодавстві та правозастосовній практиці.

Зокрема, після активного впровадження в Україні застосунку для надання публічних послуг «Дія», 15 липня 2021 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про особливості надання електронних публічних послуг», яким передбачено «визначення правових засад реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання електронних публічних послуг, а також особливостей їх надання» [14]. Новий Закон також унормовує такі категорії, як «електронна публічна послуга», «автоматичний режим надання електронної публічної послуги», «комплексна електронна публічна послуга», «система електронної взаємодії електронних ресурсів», «публічна послуга», інші терміни, пов'язані з наданням (отриманням) електронних публічних послуг. Відповідна тенденція втілює зміст державної політики, спрямованої на діджиталізацію («оцифрованість») публічного управління та публічної служби і дозволяє оптимізувати надання населенню публічних послуг - за часовим, вартісним, ресурсним, кадровим і іншими критеріями.

По-сьоме, пандемії коронавірусу *COVID-19* в 2019-2021 рр. докорінно змінила весь світ і внесла суттєві корективи у більшість звичних для людини процедур. Відповідних змін зазнала і державна (цивільну) служба та система управління цією сферою суспільних відносин: жорсткі процедури, графіки і режими державної служби змінилися гнучкими графіками роботи, дистанційними і надомними форми роботи. Процедури формування та зміни корпусу державної (цивільної) служби під час т.з. «лок-даунів» зазнали трансформації.

Так, в 2020-2021 рр. Верховна Рада України внесла зміни і доповнення, яким призупинила дію окремих положень законів України «Про державну службу», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про Державний бюджет України на 2020 рік» та інших у частині проведення конкурсів на зайняття вакантних посад державної служби (окрім новостворених протягом дії карантину органах державної влади) із їх наступним відновленням після послаблення карантину. При цьому, суб'єкт призначення на вакантні посади державної служби міг призначати на посади державної служби особу шляхом укладення з нею контракту на період дії карантину та до дня визначення суб'єктом призначення переможця (переможців) конкурсу [15].

Уже 23 лютого 2021 р. парламент у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення проведення конкурсів на зайняття посад державної служби та інших питань державної служби» поновив із 06 березня 2021 року дію положень про конкурсний відбір на вакантні посади державної служби [16]. Але, влітку-восени 2021 року Україна, Польща, інші європейські держави готуються до нової «хвилі» пандемії коронавірусу *COVID-19* штаму «Дельта», що зумовлює пошук нових методів, форм і механізмів комплектування корпусу державних службовців та забезпечення його функціонування.

Висновки. Підсумовуючи, визначимо, що тенденції (з лат. *tendo* – «направляю, прагну») розвитку системи управління державною (публічною) службою – це система основних цілей, напрямків і видів реформування та еволюційних трансформацій державної кадрової політики, адміністративного права, правозастосовної та правосудної практики у сфері управління державною (публічною) службою.

Основними тенденціями розвитку системи управління державною (цивільною) службою в Україні та Польщі, на наш погляд, є: а) зміна сутності державної (публічної) служби у конституційній державі із привілею на гарантоване право людини на рівний доступ до державної служби; б) трансформація принципів, змісту і процедури формування державної кадрової політики, яка втілює консенсус держави, народу та громадянського суспільства щодо формування та ефективного формування корпусу державної (цивільної) служби; в) утвердження доброчесності та нульової толерантності до корупції в системах управління державною (цивільною) службою в Україні та Польщі; г) трансформація системи управління державною (цивільною) службою з «кар'єрної» до «сервісної» моделі управління корпусом державної

служби; г) посилення глобалізаційних процесів і поширення практики добору експатів (-ex - «з» + *patria* – «батьківщина») у приватному секторі на публічну службу, в тому числі й на окремі види державної служби; д) стандартизація та діджиталізація системи управління публічною службою та повсюдне запровадження автоматичного режиму надання електронних публічних послуг населенню; е) пошук нових методів, механізмів і форм управління системою державної (цивільної) служби в Україні та Польщі в контексті протидії пандемії коронавірусу *COVID-19*.

Література:

1. Энгельс Ф. Диалектика природы / Институт Маркса-Энгельса-Ленина. Москва: ОГИЗ. Госполитиздат, 1941. 338 с.
2. Смит А. Исследование о причинах богатства народов. С примеч. Перевел П.А. Бибииков. Том первый. Санктпетербург: В типограф. И.И. Глазунова, 1866. 496 с.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята та проголошена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. № 217 А (III) // *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року, ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 грудня 1973 р. № 2148-VIII // *Международные акты о правах человека*: сб. документов. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. С. 44–52.
5. Молинали Г. де. Курс политической экономии, читанный в королевском Музее бельгийской промышленности. Часть I. Ред. перевода Я.А. Ростовцев. С.-Петербург: В Типогр. Н. Тиблена и Ко., 1860. X с., 374 с., VIII с.
6. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородін та ін.; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. Київ: Ніка-Центр, 2009. Т. 1. 544 с.
7. Малюга А. Право громадян на державну службу в Україні: поняття, законодавче забезпечення, вимоги та обмеження до кандидатів. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. (Серія «Державне управління»). 2018. № 1. С. 38-44.
8. Федоренко В.Л., Федоренко М.В. Системи управління державною службою в Україні та Польщі: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Луганського держ. університету внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2020. № 3 (91). С. 205-217.
9. Федоренко М.В. Генезис системи управління державною (публічною) службою в Україні та Республіці Польща: адміністративно-правові аспекти *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 2(14). С. 169-189.
10. Ольшевский Л. Бюрократия. Москва: Издание В.М. Сабина, 1906. С. 417 с.
11. Безобразов П.В. Очерки Византийской культуры. Петроград: Изд-во «Огни», 1919. 179 с.
12. Загоскин Н. Очерки организации и происхождения служилого сословия в допетровской Руси. Казань: В Университ. Типограф., 1875. 223 с.
13. Fedorenko W. Problem ochrony praw człowieka w warunkach rewolucji oraz konfliktów wojennych. *Ochrona praw człowieka w wymiarze uniwersalnym. Akcjologia –instytucje – nowe wyzwania – praktyka*. Red. naukowa J. Jaskiernia, K. Sprzyszak. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2017. S. 73-79.
14. Проект Закону про особливості надання електронних публічних послуг (реєстр. № 5495 від 14.05.2021) / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71906
15. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»: Закон України від 13 квітня 2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 19. Ст. 126.

16. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення проведення конкурсів на зайняття посад державної служби та інших питань державної служби: Закон України від 23 лютого 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 21. Ст. 191.

References:

1. Engels, F. (1941). *Dialektika prirody [Dialectics of Nature]*. Moscow: OGIZ. Gospolitizdat [in Russian].
2. Smith, A. (1866). *Issledovanie o prichinakh bagatstva narodov [The Wealth of Nations]*. (P.A. Bibikov, Trans). (Vols. 1). Saint Petersburg: V tipograf. I.I. Glazunova [in Russian].
3. Zahalna deklaratsiia prav liudyny, pryiniata ta proholoshena Rezoliutsiieiu Heneralnoi Asamblei OON : vid 10 hrudnia 1948 r., № 217 A (III) [Universal Declaration of Human Rights, adopted and proclaimed by the UN General Assembly Resolution of December 10, 1948 № 217 A (III)]. (2008). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 93. Art. 3103 [in Ukrainian].
4. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava vid 16 hrudnia 1966 roku, ratyfikovanyi Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady URSR vid 19 hrudnia 1973 r. № 2148-VIII [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of December 16, 1966, ratified by the Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the USSR of December 19, 1973 № 2148-VIII]. (1998). *Mezhdunarodnye akty o pravakh cheloveka – International acts on human rights*. (pp. 44–52). Moscow: NORMA-INFRA-M [in Ukrainian].
5. Molinari, G. de. (1860). *Kurs politicheskoi ekonomii, chitannyi v korolevskom Muzei belgiiskoi promyshlennosti [The Spread of Political Economy and the Professionalisation of Economists]*. (Vols. 1). (Ia.A. Rostovtcev, Trans). Saint Petersburg: V Tipogr. N. Tiblena i Ko. [in Russian].
6. Arkusha, O. H., Boiko, O. V., Borodin, Ye. I., et al. (2009). *Istoriia derzhavnoi sluzhby v Ukraini [History of public service in Ukraine]*. T. V. Motrenko, V. A. Smolii, S. V. Kulchytskyi (Eds.). (Vols. 1). Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
7. Maliuha, A. (2018). Pravo hromadian na derzhavnu sluzhbu v Ukraini: poniattia, zakonodavche zabezpechennia, vymohy ta obmezheniia do kandydativ [The right of citizens to civil service in Ukraine: the concept, legislation, requirements and restrictions on candidates]. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy. (Seriia «Derzhavne upravlinnia») – NAPA Bulletin under the President of Ukraine. (Series "Public Administration")*, 1, 38-44 [in Ukrainian].
8. Fedorenko, V.L., Fedorenko, M.V. (2020). Systemy upravlinnia derzhavnoiu sluzhboiu v Ukraini ta Polshchi: porivnialno-pravovyi aspekt [Civil service management systems in Ukraine and Poland: comparative legal aspect]. *Visnyk Luhanskoho derzh. universytetu vnutr. sprav im. E.O. Didorenka – Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko*, 3(91), 205-217 [in Ukrainian].
9. Fedorenko, M.V. (2021). Henezys systemy upravlinnia derzhavnoiu (publichnoiu) sluzhboiu v Ukraini ta Respublitsi Polshcha: administratyvno-pravovi aspekty [Genesis of the civil (public) service management system in Ukraine and the Republic of Poland: administrative and legal aspects]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 2(14), 169-189 [in Ukrainian].
10. Olshevskii, L. (1906). *Biurokratiia [Bureaucracy]*. Moscow: Izdanie V.M. Sabina [in Russian].
11. Bezobrazov, P.V. (1919). *Ocherki Vizantiiskoi kultury [Essays on Byzantine Culture]*. Petrograd: Izd-vo «Ogni» [in Russian].
12. Zagoskin, N. (1875). *Ocherki organizatsii i proiskhozhdeniia sluzhilogo sosloviia v dopetrovskoi Rusi [Essays on the organization and origin of the service class in pre-Petrine Russia]*. Kazan: V Universit. Tipograf. [in Russian].
13. Fedorenko, W. (2017). Problem ochrony praw człowieka w warunkach rewolucji oraz

konfliktów wojennych. *Ochrona praw człowieka w wymiarze uniwersalnym. Akcjologia –instytucje – nowe wyzwania – praktyka*. Red. naukowa J. Jaskiernia, K. Sprzyszak. (ss. 73-79). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek [in Polish].

14. Projekt Zakonu pro osoblyvosti nadannia elektronnykh publichnykh posluh : vid 14.05.2021, № 5495 [Draft Law on Peculiarities of Providing Electronic Public Services from 14.05.2021, № 5495]. *iportal.rada.gov.ua*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71906 [in Ukrainian].

15. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 rik» : vid 13 kvitnia 2020 r. [Law of Ukraine On Amendments to the Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2020” from April 13, 2020]. (2020). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 19. Art. 126 [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vidnovlennia provedennia konkursiv na zainiattia posad derzhavnoi sluzhby ta inshykh pytan derzhavnoi sluzhby : vid 23 liutoho 2021 [Law of Ukraine “On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Resumption of Competitions for Civil Service Positions and Other Civil Service Issues” from February 23, 2021]. (2021). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 21. Art. 191 [in Ukrainian].